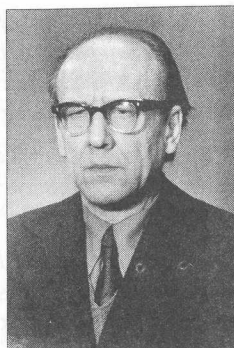

Hea kolleeg Karl Ariva (1924 – 1979)

Aivo Parring, Tartu Ülikool

See kirjutis on pühendatud heale kolleegile Karl Arivale. Nende ridade kirjapanekuks on kasutatud põhiliselt Tartu Ülikooli ajaloo arhiivi materjale. K. Ariva kohta on kaks säilikut: esimene haarab aastaid 1944 – 46 ja teine aastaid 1955 – 78. Neid materjale on täpsustatud ja parandatud K. Ariva abikaasa Linda Ariva abiga. Lisatud on ka selle kirjutise autori meenutusi aastaist 1961 – 78.

K. Ariva on pärit Viljandimaalt. Ta sündis 10. jaanuaril 1924. a. Viljandi lähedal Paistu vallas Maria ja Oskar Ariva peres noorima lapsena, õde ja vend olid temast vanemad. Vanemate lahkumineku järel läks ema koos lastega kooliteenijaks Vana-Tännassilma valla Risti algkooli. Siin sai K. Ariva aastail 1931 – 35 alghariduse. Aastal 1935 õnnestus emal saada tööd Viljandi Tikuvabrikus, mistõttu K. Ariva koolitee jätkus Viljandi Poeglaste Progümnaasiumis (1935 – 40) ja seejärel Viljandi II Keskkoolis (1940 – 42). Viimane oli loodud selle progümnaasiumi baasil. Kooli lõpetamine sõja ajal tõi kaasa palju ebameeldivusi, ta andis noormehele ainult ühe privileegi – minna sõtta ja ainult sinna. Kõrvale astumine sellelt rajalt ei olnud sugugi lihtne. K. Ariva elukäik kulges aga järgmiselt. Pärast keskkooli lõpetamist oli ta L. Ariva andmeil ühe aasta Saksamaal tööteenistuses. Oma elulookirjelduses 1944. aastast on see asjaolu maha vaiktud. Ta märgib, et esmalt töötas Laiksaare vallas Pärnumaal maamõõdutöödel praktikandina ja talvel täiendas end maamõõtmise kursustel Tallinnas. Pärast tööteenistust astus K. Ariva 1943. aasta septembris sõjaaegsesse Tartu Ülikooli. Temast sai filosoofia eriala üliõpilane. Õppimisest ei tulnud aga paraku suurt midagi välja, sest temaealisi noormehi ähvardas mobilisatsioon Saksa sõjaväkke. K. Ariva eksmatrikuleeritakse ülikoolist 1944. aasta veebruaris. Tegelikult õnnestus tal juba 1943. aasta lõpul põgeneda Helsingisse, kus tuli astuda Soome sõjaväkke, osalemata küll lahingutegevuses. Suvel 1944 toodi ta pagulasväeosa koosseisus tagasi Eestisse ning mobiliseeriti Saksa sõjaväkke. Enne rindele minekut ta deserteerus ning varjas end sõja lõpuni Eesti pinnal. Sama aasta novembris alustas tööd Tartu Riiklik Ülikool ning K. Ariva astus teist korda ülikooli. Temast sai ajaloo-keeleteaduskonna inglise filoloogia eriala üliõpilane. Ta sai õppida 1946. aasta märtsini, mil ta arreteeriti. Sõjatribunal mõistis talle kuueaastase vabaduskaotuse, tõenäoliselt Soome sõjaväes teenimise eest. Aastast tööteenistust

Saksamaal ei õnnestunud nähtavasti kindlaks teha nagu arvab L. Ariva. Need kuus aastat olid üsna karmid, sest karistust tuli kanda Komis metsatöödel. Pärast vabanemist 1952. aastal asus ta tööle Viljandis transporditöölisena. Egas sellega ebaseeldivused veel ei lõppenud. Kehtetuks loeti saksa okupatsiooni aegne keskkooli lõputunnistus. Tuli minna uuesti keskkooli. Ta lõpetas 1955. aasta kevadel Viljandi Töölisnoorte Keskkooli, olles 31 aastat vana. Samal aastal abiellus ta Viljandi II Keskkooli õpetaja Linda Ibrusega. Sügisel aga astus ta kolmandat korda ülikooli, seekord füüsika-matemaatikateaduskonda, hakates matemaatikat õppima. Kuna tollal oli suur vajadus matemaatikaõpetajate järele, siis ei saanud vangis olemine talle takistuseks ülikooli astumisel. Samas oli see karistus määravaks näiteks stipendiumist ilma jätmisel. Kas sellel või mõnel muul põhjusel läks ta aasta pärast üle kaugõppesse. Ta naasis tagasi Viljandisse pere juurde ja asus aasta eest lõpetatud Viljandi Töölisnoorte Keskkooli matemaatikaõpetajaks. Viieaastane kaugõppe periood 1956 – 61 lõppes pärast pere kolimist Tartusse. Sügisest jätkas ta jälle õppimist statsionaarselt kolmanda kursuse üliõpilasena. Samal ajal töötas ta õppetöö kõrvalt veel ühe aasta Tartu Töölisnoorte Keskkooli matemaatikaõpetajana. Suureks kergenduseks neljanda kursuse üliõpilasele sai Eesti NSV Ülemkohtu otsus 24. märtsist 1962. aastast, mis tühistas 1946. aasta sõjatribunali otsuse kuritöö täieliku puudumise tõttu. Sellel ajal alustas tollane dotsent Ülo Lumiste ette valmistama spetsialiste diferentsiaalgeomeetria erialal. Ka K. Ariva oli üks neist, kes spetsialiseerus diferentsiaalgeomeetria. Arvatavasti 28. juunil 1963. aastal täitus K. Ariva üks suuri unistusi – ta lõpetab ülikooli Ü. Lumiste juhendamisel valminud suurepärase diplomitööga “Geodeetiliste kongruentside ortogonaalpindadest Riemanni ruumis”. Ta suunati noore spetsialistina tööle algebra ja geomeetria kateedrisse assistendina, olles seejuures 39 aastat vana. Võrreldes kursusekaaslastega oli kaduma läinud 16 parimat aastat elust. Nüüd algas 15 aastat kestev töö õppejõuna. Assistendina oleks ta pidanud andma üliõpilastele harjutustunde. Tehti ka erandeid, kui kateedril ei olnud vajaliku tasemega õppejõude. Assistendile loenguõiguse saamiseks tuli kateedril taotleda nimeline luba. Niisugune vajadus tekkis ka 1963. aasta sügissemestril, sest kateedrijuhataja Ü. Lumiste läks kaheks aastaks doktorantuuri. Nagu hiljem selgus, täpselt sama kauaks, kui K. Ariva töötas algebra ja geomeetria kateedris. Ta õlule langesid paljude õppeainete loengud – analüütiline geomeetria, diferentsiaalgeomeetria, kõrgem matemaatika, geomeetria alused Loengud olid hästi jälgitavad ja matemaatiliselt täpsed. Ilmselt aitas sellele kaasa kuueaastane õpetajatöö kogemus, aga ka temale iseloomulik kõrge nõudlikkus enese suhtes. Selle kirjutise autoril on tulnud üliõpilasena

kuulata tema geomeetria aluste loengukursust. See seik on huvitav selle poolest, et kui senini olime mõlemad üliõpilase seisuses, siis nüüd oli K. Ariva saanud mulle poolteiseks aastaks õppejõuks. Sügisel 1965, kui astusin aspirantuuri, saime kolleegideks.

Ka K. Ariva puhul, nii nagu iga noore õppejõu puhul, peeti silmas teadusliku kraadi kaitsmist. Vanuse tõttu ei saanud seda teha aspirantuuri kaudu, vaid õppetöö kõrvalt. Leida aga aega õppetöö kõrvalt oli küllaltki raske.

Matemaatikaõpetajate paremaks koolitamiseks loodi 1965. aasta sügissemestril matemaatika õpetamise meetodika kateeder. Selle vastloodud kateedri koosseisu viiakse ka üle assistent K. Ariva. Samal aastal valiti ta selle kateedri vanemõpetajaks. Teadustöö valdkonnaks jäi edasi diferentsiaalgeomeetria. Nii oli see kuni 1971. aasta sügissemestrini, sest sama aasta kevadsemestril tõstis ta veel kvalifikatsiooni geomeetria poolest kuulsas Kaasani Riiklikus Ülikoolis. Sellele annab kinnitust ka asjaolu, et senini kirjutatud artiklid olid kõik pühendatud geomeetriaile. Ajakirjas "Matemaatika ja kaasaeg" ilmus aastail 1967 – 75 läbi seitsme numbriga geomeetria populariseeriv kirjutiste seeria pealkirjaga "Lobatševski geomeetria", kokku 101 lehekülge. Ü. Lumiste ja K. Ariva monograafilist laadi kõrgkooli õpikus "Analüütiline geomeetria" on 198 lehekülge kirjutatud tema poolt. Jutt on projektiivsest geomeetriast, mida süstemaatilisel polnud varem eestikeelses kirjanduses käsitletud. Veel varem koos Maidu Rahulaga oli rotaprindi väljaandena ilmunud "Analüütiline geomeetria I". TRÜ Füüsika-Matemaatika Kaugõppe Kooli (praegu TÜ Täppisteaduste Kool) tarvis ilmus 1972. aastal kaks brošüüri "Vektorid I" ja "Vektorid II". Öeldud silmas pidades võib arvata, et K. Arival jäi dissertatsiooni kirjutamine diferentsiaalgeomeetriast tahaplaanile. Tundub, et K. Arivale jäi kuidagi kaugeks spetsiifiline uurimistöö, mis on vajalik matemaatiliste teadusartiklite kirjutamiseks.

K. Ariva tegevus oli nüüd tervenisti seotud matemaatika õpetamise meetodika kateedriga, sest teadustöö uus teema oli seotud koolimatemaatika õpetamise probleemidega. Paljude riikide koolides oli tollal aktuaalne matemaatika õpetamine hulgateooriat ja aksiomaatilist meetodit kasutades. Keskkooli õpilastele taheti anda kas või veidike aimu kaasaegse matemaatika rangest ülesehitusest. K. Ariva kavatses esitada aksiomaatilisel XI klassi (tollal lõpuklassi) geomeetria. Olgu märgitud, et TRÜ matemaatika eriala üliõpilastele loeti eelviimasel kursusel aksiomaatilisel geomeetria aluste kursust. Lisaks sellele hakkas tollane dotsent Ü. Lumiste lugema ka analüütilist geomeetria aksiomaatilisel. Aksiomaatilisel on üles ehitatud ka eespool nimetatud Ü. Lumiste ja K. Ariva "Analüütilise

geomeetria” õpik. Selleks et koolis käsitleda aksiomaatilisel kas või ühte osa matemaatikast, tuli lahendada mitmeid probleeme. Neist neli olulisemat olid: kirjutada vastav katseõpik, kirjutada vastavad metoodilised materjalid õpetajatele, esineda sellel teemal võimalikult paljudele õpetajatele ja viia lõpuks läbi pedagoogiline eksperiment aksiomaatilise meetodi kasutamise kohta koolis. Neid ülesandeid täitma ta asuski. Nimelt ilmus 1973. aastal XI klassi katseõpik, milles kasutatakse aksiomaatilist meetodit geomeetria ülesehitamisel. Lisame, et katseõpikute kirjutamist oli K. Ariva alustanud juba varem. Nimelt ilmus 1970. aastal VIII klassi katseõpik (kaasautorid E. Etverk, A. Telgmaa ja A. Vihman), 1971. aastal V klassi katseõpik (kaasautor A. Telgmaa) ja 1972. aastal VI klassi katseõpik (kaasautorid E. Etverk ja A. Telgmaa). Pärast XI klassi katseõpiku ilmumist jätkus töö nende matemaatikaõpetajate koolitamisega, kes hakkasid õpetama selle katseõpiku järgi. K. Ariva esines kahel vabariiklikul konverentsil: 1972. aastal ettekandega “Aksiomaatiline meetod koolimatemaatikas” (teesid kogumikus “Tartu Ülikool ja koolimatemaatika areng”, Tartu, 1972) ja 1974. aastal ettekandega “Aksiomaatilise meetodi käsitlemine koolis” (teesid kogumikus “Koolimatemaatika I”, Tallinn, 1974). Ta esines loengutega koolides, aga ka matemaatikaõpetajate suvekursustel. Edasi järgnes 1974. aastast alates pedagoogiline eksperiment 26 kooli 42 klassis. Eksperimendi tulemuste läbitöötamisel oleks saanud teha järeldused, kuidas aksiomaatilisel õpetada geomeetriat koolis. Kogu selle töö tulemusena oleks pidanud valmima dissertatsioon. Millegipärast hakkas dissertatsiooni valmimine venima. Arvan, nagu juba eespool märgitud, et selles on süüdi K. Ariva nõudlikkus iseenda suhtes. Ettehaaravalt olgu öeldud, et alles 1978. aasta sügissemestrist oli planeeritud talle kahekuuline loominguline puhkus, tõenäoliselt dissertatsiooni vormistamiseks.

Pöördume nüüd K. Ariva kui õppejõu igapäevase töö juurde matemaatika õpetamise metoodika kateedris. Lisaks tavalistele loengukursustele, nagu analüütiline geomeetria, kõrgem matemaatika mitmete teaduskondade üliõpilastele, loeb ta mitmeid valikkursusi, näiteks “Kaasaegse matemaatika elemendid koolimatemaatikas”, “Uusi mõisteid koolimatemaatikas”, jne. Suurt panust matemaatikaõpetajate koolitamisel näitab 37 kursuse- ja 6 diplomitöö juhendamine (andmed 1975. aasta seisuga). Aastast 1972 oli ta ka üliõpilaste pedagoogilise praktika juhendaja. Ta ei jäänud kõrvale ka koolinoorte matemaatikaolümpiaadide läbiviimisest ega esinemisest telekoolis. Aastail 1972-76 oli K. Ariva matemaatika-teaduskonna õppeprodekaan.

Pöördume nüüd tagasi 1978. aasta sügisesse, mil K. Ariva oli loomingulisel puhkusel. Iga aasta oktoobris saadeti teise kursuse üliõpilased üheks kuuks

kolhoosi põllumajanduslikele töödele. See aasta erines eelmistest eriti vihmade sügise poolest. Kolhoosi saadeti mitte ainult kõik üliõpilased, vaid esimest korda ka kõik õppejõud. Viimane otsus küll muudeti mõne päeva pärast. Kolhoosi pidi minema ka K. Ariva. Kõik see leidis aset 4. oktoobril 1978. aastal, kui oli käsil loomingulise puhkuse teine kuu. Kuna olin pärast K. Arivat teaduskonnas õppeprodekaan, siis nägin kõiki neid sündmusi pealt. Kolhoosisaatmist võttis ta vastu väga valusalt. Põhjus oli ka lihtne, sest aastaid oli ta hädas maohaavanditega. Järgmisel päeval 5. oktoobril 1978 esitas ta töölt lahkumise avalduse tervislikel põhjustel. Vestlesin temaga lootuses, et avaldus võetakse tagasi. Selgus, et otsus oli väga põhjalikult läbi kaalutud ning vestlus ei andnud tulemusi. Arvan, et kolhoosi saatmine oli vaid lahkumise ajendiks. Sellega K. Ariva tegevus ülikoolis lõppes.

Möödus seitse kuud, kui saime kurva sõnumi K. Ariva surmast. Ta varises kokku 21. aprillil 1979. aastal oma kodus Peedul.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et raske on üle hinnata hea kolleegi Karl Ariva teeneid tulevaste ja töötavate matemaatikaõpetajate harimisel. Suureks väärtuseks on tema omanäolised matemaatikaõpikud.